

PROCESUL POLITIC DE PRESĂ DIN 3 SEPTEMBRIE 1879
INTENTAT LUI GEORGE BARIȚIU PENTRU PUBLICAREA
UNUI DOCUMENT ISTORIC ÎN REVISTA
„TRANSILVANIA“

Abia s-au stins ecourile primului proces politic de presă intentat lui George Barițiu, a cărui sentință a fost pronunțată în 30 aprilie 1879, că autoritățile judiciare ungare instruiău de mai multe luni al doilea proces care se va încheia cu dezbateră finală din 3 septembrie 1879.

Guvernul de la Budapesta părea hotărât de data aceasta să-l doboare definitiv pe Barițiu, încercînd să decapiteze în acest mod mișcarea națională românească din Transilvania, opozantă îndîrjită și constantă a regimului dualist.

Graba de a obține o condamnare privativă de libertate cu orice preț a dus la un proces considerat de contemporani cu totul neobișnuit deoarece Barițiu era tradus în fața justiției ca redactor al unei publicații literar-științifice, după cum se considera *Transilvania* ce apărea pe atunci la Brașov, fapt nemăiîntîlnit pînă la acea dată, ținta represiunii constituind-o gazetele *politice* românești.

Pe parcurs, procesul dobîndește implicații mai largi, transformîndu-se astfel dintr-un proces personal într-un proces de principiu.

Frămîntarea provocată de proces pe plan personal lui G. Barițiu, ca și cunoașterea mai îndeaproape a mecanismului judiciar de opresiune la care erau supuși fruntașii mișcării naționale românești, prezintă suficiente rațiuni care să îndreptățească aducerea sa în lumina cercetării, și aceasta cu atît mai mult cu cît, pînă acum, evenimentul nu a fost menționat decît tangențial¹.

Pretextul pentru a porni acțiunea judiciară împotriva lui George Barițiu l-a constituit publicarea unui document din 1849 în revista *Transilvania*² în penultimul și ultimul număr din cursul anului 1878, după care, apariția revistei se suspendă, reapărînd la Sibiu în 1881.

Instruirea procesului începe în cea de-a doua parte a lunii decembrie, deci imediat după publicarea documentului, așa cum reiese dintr-o

¹ Vasile Netea, *George Barițiu. Viața și activitatea sa*, București, 1966, p. 281. Data procesului este indicată greșit 23 septembrie. Confruntarea finală a avut loc la 3 septembrie 1879. Vezi și George Em. Marica, *Studii de istoria și sociologia culturii române ardelenne din secolul al XIX-lea. George Barițiu — istoric*, Cluj-Napoca, 1980, p. 141.

² *Transilvania*, XI, nr. 23 din 1 dec. 1878, p. 268—269 și nr. 24 din 15 dec. 1878, p. 279—280.

notă a redactorului pe marginea unei *Correspondențe particulare a Observatorului*³.

Primul organ de presă care anunță public procesul este *Telegraful român*⁴, însă maniera în care o face îl nemulțumește adinc pe Barițiu, considerînd-o chiar insultătoare, de parcă nu ar fi fost suficientă persecuția din partea adversarilor. Știrea este comunicată în contextul raportului asupra unei ședințe a Comitetului Astei din 31 decembrie 1878, în care punctul 4 al discuțiilor s-a referit la deschiderea acestui proces, după cum comenta corespondentul, tocmai cu o oră înaintea morții revistei *Transilvania*, anume pentru a dovedi că în „Ungaria toate sunt cu putință”. Expresia ireverențioasă a autorului raportului consta în etichetarea revistei: „Bătrînă și oioagă”. Drept răspuns la puțin măgulitoarele calificative, în *Observatoriul* apare un articol⁵ în care, sub pseudonimul „Un creștin român” (probabil scris chiar de redactor), se dă glas nemulțumirii lui Barițiu. Era evident că atitudinea gazetei mitropoliei avea un substrat confesional, explicîndu-se totodată și prin faptul că cercul din jurul ei a fost în trecut pentru apariția *Transilvaniei* la Sibiu și nu la Brașov.

Deși *Telegraful român*, nu dădea mai multe amănunte, deoarece procesul se afla încă în primul său stadiu, scoate totuși și el în evidență faptul neobișnuit ca o revistă literar-științifică să fie adusă în fața tribunalului.

Judecătorul de instrucție al judecătoriei cercuale din Sibiu, cere și numele membrilor Comitetului Asociațiunii Transilvane, în calitatea lor de proprietari și editori ai revistei, căci potrivit legii, ei trebuiau să fie solidari cu redactorul, autorul și tipograful.

Desigur, extinderea procesului asupra Comitetului Astei ar fi fost o măsură deosebit de gravă și persecuția împotriva unei societăți culturale românești mult prea evidentă. Și poate că autoritățile judiciare ungare nu s-ar fi dat înapoi de la aplicarea literei și spiritului legii de presă, dacă George Barițiu, la cei 67 de ani ai săi, n-ar fi avut curajul de a-și asuma întreaga răspundere față de publicarea documentului incriminat, atît pentru sine ca redactor, cît și pentru editori, autori și tipografi.

Telegraful român, deși nu dădea amănunte, cum am mai spus, asupra deschiderii procesului, remarcă totuși că acesta este forțat, „tras de păr” și că probabil era un ecou al atacurilor ziarului clujean *Kelet*, cu știute tendințe șovine. Dacă aprecierea de la început era corectă, presupunerea că-i urma nu era însă exactă, deoarece *Kelet* se preocupa la acea dată cu defăimarea școlilor românești. Atacurile sale erau de pură rutină și nu aveau nimic de a face cu inițierea procesului lui George Barițiu⁶.

*Observatoriul*⁷, anunțînd și el neplăcuta veste a punerii sub acuza-re a redactorului său, își exprimă mirarea că din sutele de documente

³ *Observatoriul*, II, nr. 26 din 12/31 aprilie 1879, p. 105—106.

⁴ *Telegraful român*, XXVII, nr. 1 din 2 ian. v. 1879, p. 2.

⁵ *Observatoriul*, II, nr. 4 din 13/25 ian. 1879, p. 15.

⁶ *Gazeta Transilvaniei*, XLII, nr. 4 din 14/26 ian. 1879, p. 2.

⁷ *Observatoriul*, II, nr. 3 din 10/22 ian. 1879, p. 10—11.

istorice cite s-au publicat în *Transilvania* de la apariția ei, timp de 11 ani, abia în numărul penultim al anului 1878 procurorul a găsit totuși unul pentru care se crede în drept a-l trage pe fostul redactor la răspundere.

Explicații mai amănunțite asupra intentării procesului nu dă nici *Gazeta Transilvaniei* mărginindu-se doar să constate că era „unic în felul său” și să-și exprime curiozitatea cum se va termina. Corespondența se încheie plină de compasiune față de dispăruta revistă *Transilvania*: „Biata foaie tocmai în doaga morții a fost înhățată. Nu i-au dat pace nici să moară liniștită”⁸.

Procurorul de la Sibiu ce avea în competență procesele de presă înaintase deja un denunț și la tribunalul din Brașov unde se tipărise *Transilvania*, acuzându-l pe Barițiu că ar fi făcut „politica zilei” prin revista sa deși nu era politică, și deci nu avea depusă cautiunea de 2500 fl., încălcând totodată și propriul ei program.

Tribunalul din Brașov s-a arătat însă mai generos și refuzînd să-l implice pe Barițiu respinge acuza procurorului sibian, considerînd documentul publicat drept ceea ce era: *document istoric*⁹.

În cursul cercetărilor care au dus la pregătirea procesului său, din februarie și pînă în septembrie 1879, George Barițiu a fost supus la trei interogatorii încheiate cu procese verbale¹⁰.

Documentul în jurul căruia s-a făcut atîta vîlvă se intitula „*Observări dintr-o călătorie prin Banat alor doi ardeleni*”, în care sînt descrise unele atrocități din timpul revoluției. Incriminat pare a fi întregul articol, deoarece procurorul nu va indica nici la proces vreun pasaj deosebit, cel mult citeva expresii, fapt care îi va îngreuna și mai mult apărarea lui Barițiu.

Cei doi călători constatau nimicirea prin incendiere a satelor românești de la Deva pînă la Orăștie, descriind în continuare maltratarea unui preot român, greco-catolic, Ioane Sina din Spini, căruia i s-au tăiat mai întîi degetele de la mîini, apoi mîinile amîndouă; i s-a tăiat și „mădulariul”; jefuit de cei 1000 de florini pe care-i avea asupra sa, în final fiind despicat în patru. Deși extrem de dur, pasajul, prin stilul său n-ar fi fost ieșit din comun în epocă deoarece era scris sub impulsul revoltei și al ororii, însă ceea ce a frapat și indignat pe procuror, determinîndu-l să afirme că prin acest document se făcea „politica zilei”, îl constituia comentariul autorilor documentului ce ar fi putut fi considerat ca un mesaj din 1849 pentru contemporaneitatea lui G. Barițiu, tocmai în momentul în care guvernul de la Budapesta își intensifica măsurile de deznăționalizare îndreptate împotriva românilor.

Comentariul incriminat ca fiind expresie a politicii curente glăsuia astfel: „Preoților! și inteligenților români! Feriți-vă, nu dați față cu astfel de bestii crude, cari devin la fapte nemaipomenite în istorii; nu

⁸ *Gazeta Transilvaniei*, XLII, nr. 4 din 14/26 ian. 1879, p. 3.

⁹ *Ibidem*, XLII, nr. 68 din 26 aug./7 sept. 1879, p. 2.

¹⁰ *Observatorul*, II, nr. 69 din 29 aug./10 sept. 1879, p. 275—276.

le credeți mai mult, și nu vă amăgiți nici în prezent nici în viitor cu a lor dare de mână a prieteniei!¹¹.

De fapt, totul a pornit de la un corespondent asiduu al *Transilvaniei*, dar și al *Observatorului*, profesorul Teodor Roșu de la liceul din Beiuș.

Cu mult timp înaintea publicării documentului incriminat, acesta scrie o lungă scrisoare lui G. Barițiu asupra unei colecții particulare de documente ale lui Ioan Munteanu, fost preot participant la evenimentele din 1849, care și-a lăsat biblioteca și colecția prin testament, liceului din Beiuș. În scrisoarea menționată T. Roșu descrie amănunțit conținutul acestei colecții, semnalind-o ca foarte valoroasă și oferind-o spre publicare în *Transilvania* lui G. Barițiu.

Iată ce scrie T. Roșu în 17 iulie 1878 din Beiuș: „Prea onorate domnule Redactor! Ți-am fost scris cu altă ocaziune, că în *Miscellanea* rămase de la Ioan Munteanu, am dat preste trei acte originale relative la evenimentele din anii 1848/9. Actele a căror copie o trimit spre întrebuințare sunt: 1) Una relațiune despre cele întâmplate în districtul Hunedoarei de la 4 pînă la 14 februarie 1849. [semnat de Nicolae Solomon]. 2) Observări dintr-o călătorie prin Banat alor doi ardeleni, din 15 februarie pînă în 4 martie inclusive [semnat de Ioan Mărgineanu, avocat și inspector și Stezar Constantin, locotenent și curier imperial, Sibiu, 8 martie 1849]. 3) Una epistolă d-dto Făget 16/4 decembrie 1848“ [din contextul epistolei, autor pare a fi Ștefan Ioanescu]¹².

După cum reiese din dezbaterile ulterioare ale procesului, în urma acestei scrisori, G. Barițiu, pasionat colecționar de documente, i-a cerut lui T. Roșu să i le trimită dacă sînt valoroase¹³. Expedierea lor se face pînă la 1 decembrie 1878, și fiind găsite de către redactor într-adevăr valoroase, vor și fi publicate în numărul 23 și 24 al *Transilvaniei*. Obiectul incriminării îl face însă numai partea din documentul al doilea „*Observări dintr-o călătorie...*“ publicat în numărul 23 al *Transilvaniei* pe 1878.

În timpul instruirii procesului, corespondența dintre G. Barițiu și T. Roșu privitoare la documentele din 1848—49 continuă, deoarece autoritățile judiciare la începutul cercetărilor îl considerau și pe cel din urmă implicat, în calitate de deținător al documentelor lăsate de I. Munteanu. De fapt proprietarul legal al colecției de documente a fost liceul din Beiuș, însă pentru a nu se „compromite“, adică pentru a nu oferi guvernului ungar motive de a lovi în această oază a învățămîntului românesc din vestul Transilvaniei, profesorul T. Roșu ia asupra sa colecția de documente, afirmînd că le-a găsit aruncate și părăsite în biblioteca testată de I. Munteanu liceului din Beiuș.

În scrisoarea din 13 martie 1879¹⁴, T. Roșu îl informa pe G. Barițiu că cercetările în procesul de presă al *Transilvaniei* pentru cele publicate

¹¹ *Transilvania*, XI, nr. 23 din 1 dec. 1878, p. 268—269.

¹² *Ibidem*, XI, nr. 18 din 15 sept. 1878, p. 208—210.

¹³ Biblioteca Academiei Române, Ms. rom. 1008, f. 129—134. Teodor Roșu către George Barițiu, Beiuș, 13 martie 1879.

¹⁴ *Observatorul*, II, nr. 26 din 12/31 aprilie 1879, p. 105—106.

din *Miscellanea* lui I. Munteanu, tot mai continuă și că a fost chemat să prezinte colecția de documente unui judecător din Beiuș, cu care a și colaționat manuscrisul documentului publicat cu originalul pe care-l deținea. Colaționarea s-a făcut cu multă acribie și conștiinciozitate, T. Roșu citind originalele și judecătorul manuscrisul. Iată rindurile lui T. Roșu privind această operație: „Despre rezultatul colaționării nu ți-am scris, deci înseamnă acum, că manuscriptul consună cu originalele” cu excepția unor mici modificări, cum ar fi „soț, în loc de tovarăș” sau „birtaș în loc de birtar” etc., ceea ce nu schimbă cu nimic sensul documentului.

De altfel, la sfârșitul scrisorii va consemna pe coloane și rinduri fiecare deosebire cit de mică, ele fiind într-adevăr neînsemnate. Era vorba doar de o vagă tendință de „modernizare” a stilului la standardele din 1878.

Este caracteristic pentru insistența cu care i se căuta orice vină cit de mărunță lui G.-Barițiu, faptul că după cum scria T. Roșu: „Rezultatul colaționării, însă, se vede că nu a îndestulit pre cei de la Sibiu, bag-sama că nu au aflat ce cerceau ei, pentru că ieri iarăși fui invitat să mă prezentez la judele regiu și să aduc cu mine *Miscellanea* și alte manuscripte ce aş avea de la Munteanu. Judele regesc îmi descoperi, că la propunerea procurorului, judele instructor de la Sibiu cere să se constate că oare scrisul actelor originale este el a lui Munteanu sau ba, și totodată pretinde să se trimită *Miscellanea* la Sibiu spre întrebuințare oficioasă, deci mă provoacă să răspunz la întrebările ce mi se vor pune, despre ce se va lua proces verbal”.

Unul dintre răspunsurile mai importante dintre cele pe care trebuia să le dea era privitor la scopul pentru care a făcut copii după documente și care suna astfel: „...venind *Miscellanea* în posesiunea mea, frunzărindu-le am dat de actele chestionate și citindu-le am aflat că se referesc la evenimente ce se țin de domeniul istoriei, și cugetînd că sunt scrise de marturi oculari de pre atunci, le-am aflat demne de a fi publicate, pentru ca să se provoace critica a decide despre valoarea lor; deci procurînd copia de pre dinsele o am trimis redactorului G. Barițiu spre întrebuințare”.

Volumul de documente a fost lăsat la dispoziția judecătorei pe baza procesului verbal încheiat cu ocazia interogatoriului. Deci, cum se exprimă Roșu „Acuma *Miscellanea* va călători la Sibiu, să se delecteze domnii de acolo”. Și după ce descrie în amănunt colecția frumos legată mai adaugă intrigat de alerta în care intraseră autoritățile pentru documentele publicate, exclamînd cu amărăciune: „Dacă și publicarea acestor acte ar trage după sine persecuțiuni, atunci e pace de istorie în țerele noastre”, în sensul că s-a terminat cu istoria, ea nu va mai putea fi scrisă pe baza unor mărturii autentice.

Cît despre stil, T. Roșu se miră: „Nu știu de ce se supără cei de la putere; de stilul actelor ori de faptele descrise. Cu stilul se pot împăca, căci e efluxul timpurilor furtunoase de atunci, cînd scriitorii nu-și puteau îmbrăca espreșiunile în cuvinte de galanterie; altcum acel stil e cu mult mai moderat decît al maghiarilor de astăzi”. Și face cîteva para-

lele, dînd exemple concrete de expresii denigratoare față de români, culese din documente, cărți, calendare etc.

Încît pentru evenimentele menționate în *Miscellanea*, părerea lui Roșu era următoarea: „Ce se atinge de faptele descrise, respingă-le dacă pot, dară nu ne pună căluș în gură ca să nu putem spune ce știm“.

Nu peste multă vreme, G. Barițiu va publica parțial scrisoarea în *Observatoriul*, unde părerea lui Roșu despre posibilitățile de a scrie istorie va apărea puțin modificată de către redactor: „Dacă și publicarea acelor acte ar trage după sine persecuțiuni, atunci nu s-ar mai putea scrie nici-o istorie adevărată în țările acestea“.

De fapt corespondența particulară pe care o publica *Observatoriul* avea menirea clară de a oferi argumente apărării la viitorul proces și a explica opiniei publice cum stătea în fond situația.

Este interesant că într-o notă de subsol a corespondenței, notă semnată „Red.“ (adică a redactorului), acesta face cunoscut fără să nominalizeze că cel care a denunțat autorităților actele publicate în *Transilvania* nr. 23 era un român (desigur unul renegat; afirmație necontrolabilă însă).

În final, T. Roșu îl roagă pe G. Barițiu să aibă grijă ca *Miscellanea* să nu se piardă (după proces să o scoată personal de la judecătorie) și să-l țină la curent cu «ce avem să așteptăm din procesul „Transilvaniei“».

Scrisoarea dezvăluie în fond o parte însemnată din începuturile și substratul procesului, exprimînd punctul de vedere al unei persoane implicate în această afacere, dar care, obiectiv vorbind, nu avea nici o vină

După ce autoritățile încheiaseră cercetările, *Telegraful român* anunță primul dintre gazetele românești data procesului, fixată pe 3 septembrie 1879¹⁵.

Dezbaterile procesului publicate în întregime în două numere din *Siebenbürgisch deutsches Tageblatt* vor fi publicate și de către *Observatoriul*¹⁶. Va mai apare și acel rezumat foarte dens din *Gazeta Transilvaniei*, „Un document istoric înaintea juriului“¹⁷, iar *Telegraful român*, de data aceasta cu oarecare întirziere, în mai multe numere, publică și el lucrările procesului, sub titlul: „Un proces de presă“¹⁸, deși achitarea lui G. Barițiu, o anunțase și el ca și *Observatoriul*¹⁹ mult mai devreme²⁰.

Desigur, cel mai complet, dezbaterile sînt prezentate de *Observatoriul* sub titlul: „Din sala tribunalului de la Sibiu. Istoria patriei înaintea juriului“²¹, după ce anterior, Barițiu avusese grijă să sublinieze că

¹⁵ *Telegraful român*, XXVII, nr. 96 din 18 august v. 1879, p. 379.

¹⁶ *Observatoriul*, II, nr. 68 din 25 aug./6 sept. 1879, p. 273.

¹⁷ *GazTrans*, XLII, nr. 68 din 26 aug./7 sept. 1879, p. 2.

¹⁸ *Telegraful român*, XXVII, nr. 101 din 30 aug. v. 1879, p. 402—403; nr. 102 din 1 sept. v. 1879, p. 406; nr. 103 din 4 sept. v. 1879, p. 410—411 și nr. 104 din 8 sept. v. 1879, p. 418—419.

¹⁹ *Observatoriul*, II, nr. 67 din 22 aug./3 sept. 1879, p. 270.

²⁰ *Telegraful român* XXVII, nr. 98 din 23 aug. v. 1879, p. 376.

²¹ *Observatoriul*, II, nr. 69 din 29 aug./10 sept. 1879, p. 275—276 și nr. 70 din 1/13 sept. 1879, p. 279—280.

procesul i-a fost intentat de procuror „numai din cauza unor documente istorice“.

Procesul începe la 8 1/2 a.m. în prezența unui public ales și numeros, care după cum se afirmă, umpluse pînă la ultimul loc spațiul rezervat auditoriului cu toate că zăpușeala ce domnea în sala tribunalului sibian era aproape insuportabilă. Luau parte și soțiile unor prestigioși fruntași sași ca Wolf și Artner, precum și Maria Arz de Straussenburg, fiica celui mai bun avocat din Sibiu, la acea dată apărătorul lui G. Barițiu.

Completul de judecată era compus din Bela Tamássy președinte, Phleps și Roșca asesori, Friedrich Haupt grefier, subjudele Bădilă interpret și Deesy János procuror.

În fața prezidiului, pe un scaun, luă loc acuzatul, George Barițiu, iar în dreapta sa la masa apărării se așază renumitul avocat Albert Arz de Straussenburg, același care l-a apărat și în procesul de presă din 30 aprilie 1879, pricinuit de un articol publicat în *Gazeta Transilvaniei* din 1877, obținînd și atunci achitarea unanimă a inculpatului.

Procesul nu se întrevedea a fi o simplă formalitate; în atmosferă plutea insistent pericolul unei condamnări reale în ciuda celor 67 de ani ai acuzatului. În 1882, amintindu-și de proces, G. Barițiu îi scria cunoscutului profesor Émile Picot că pentru documentele publicate în nr. 23—24 din 1878 în *Transilvania* i se făcuse un proces de presă foarte periculos²². Deci, vîrstnicul și curajosul ziarist avusese adînc întipărit în conștiință pericolul ce-l amenințase.

Ca și în procesul anterior de presă, procurorul caută prin recuzarea a cît mai mulți membri ai juriului (în cazul de față 12), să „aleagă“ pe aceia pe care-i credea dispuși a da curs dorințelor sale. Avocatul Arz, considerîndu-se stăpîn pe situație, nu respinsese decît 4 jurați.

Juriul se compunea astfel din 12 cetățeni ai Sibiului²³, plus 2 suplinitori, aproape toți meșteșugari, cu excepția unui concepit avocațial, a unui expeditor (ca jurat suplinitor) și a avocatului Franz Frühbeck, viitorul apărător al lui G. Barițiu în cel de-al treilea proces de presă al său, care va avea loc în 1884. De notat că nici unul dintre membrii juriului nu era român, toți erau sași.

Se depune jurămîntul de către jurați, președintele Tamássy atrăgînd apoi atenția publicului de a se abține de la orice manifestație aprobatoare sau dezaprobatore. După care procurorul Deesy János citește actul de acuzare precum și textul documentului incriminat afirmînd că respectivul text incită la ură și vrăjmășie împotriva națiunii dominante, încălcînd deci paragraful 302 care prevede o pedeapsă cu închisoarea de la 3 la 6 luni.

²² G. Barițiu către Émile Picot, Sibiu, 30 dec. 1882 în *George Bariț și contemporanii săi*, VII, București, 1985, p. 356.

²³ Cei 14 membri ai juriului erau următorii: A. Prischak, cojocar, Samuel Theil, dogar, Georg Wagner, zidar, Carl Kohnerth, curelar, Carl Bele, cojocar, dr. Oscar Kabdebo, concepit avocațial, I. Schmidt, postăvar, Martin Jasch, cojocar, Johann Ludwig, giuvaergiu, Josef Schuschnig, lustruitor, Franz Frühbeck, avocat, Johann Stenzel, postăvar, Heinrich Zillich, ciubotar și Moritz Felter, expeditor (ultimii doi, suplinitori).

Președintele Tamássy pune apoi acuzatului o serie de întrebări pentru a-i smulge mărturisirea că publicând documente despre evenimente întâmplate în urmă cu 30 de ani, ar fi avut drept scop a face politica zilei.

În actul său de acuzare, procurorul pretinde să se consemneze că documentul publicat de G. Barițiu nu corespunde cu originalul deoarece s-au găsit vreo 7 erori ortografice. La acest punct se iscă o dispută filologică între acuzat și procuror, deoarece Barițiu încerca să-i explice că micile erori de copiere ale textului chirilic nu au nici o însemnătate, motiv pentru care procurorul se declară lezat în demnitatea sa și cere o pedeapsă suplimentară imediată a acuzatului pentru că îi pune la îndoială competența în chestiuni de ortografie. Completul de judecată se retrage pentru a delibera în această chestiune, dar în scurt timp revine, anunțând că cererea procurorului se respinge. Procurorul declară că va apela contra acestei sentințe la instanța superioară; incident după care procesul își reia cursul. Pentru ca jurații sași să-i înțeleagă mai bine situația G. Barițiu se apără în limba germană.

Reiese astfel că Barițiu a fost bănuît că documentul ar fi un concept al său, altfel spus, un fals; el a indicat însă locul originalului; unul din semnarii documentului (I. Stezariu) i-a recunoscut autenticitatea, însă declarând că n-a intenționat publicarea lui, potrivit legii, a ieșit din cauză. Micile inadvertențe ortografice nu merită atenție, în orice caz, documentul nu lovește — susține Barițiu în cuvîntul său de răspuns — în nici-o lege, cu atît mai puțin în paragraful 302 al codului penal austriac (care s-a introdus în Transilvania la 1854) — ori documentul a fost scris în 1849. Nu este în coliziune nici cu legea de presă din 1852, care se referă la „*politica zilei*” și nicidecum la documentele istorice. Actul publicat avea o vechime de 30 de ani, prin urmare trecut demult în domeniul istoriei. Dacă acest document ar cădea sub rigorile legii penale — constata Barițiu în cuvîntul său de apărare — atunci cu mii de alte documente și sute de istoriografi și cercetători s-ar întîmpla același lucru care se întîmpla cu el — adică ar fi înprocesuați. Argumentul lui G. Barițiu era irefutabil.

Pentru a-și putea susține în orice moment acest puternic argument, George Barițiu aduce cu sine la proces o mulțime de cărți, proclamații tipărite, decrete, ordonanțe austriace și ungurești din 1848—1849, pe care le depune pe o masă separată în fața prezidiului atrăgînd atenția că în ele vor găsi documente asemănătoare cu cuprinsul celui publicat de el²⁴.

Procesul este la un pas de a aduce pe tapet atrocitățile din timpul revoluției cu cortegiul zecilor de mii de morți silnice, fapt de care oficialitățile se fereau ca de foc. Acuzatul declară răspicat că 11 ani a ocupat cam a treia parte din spațiul tipografic al *Transilvaniei* cu documente istorice din secolul al XI-lea pînă la zi. Dacă el s-ar fi apucat să șteargă expresiile aspre conținute de acestea — așa cum sugerase procurorul ar fi comis indubitabil o falsificare. „Orice document — susține Barițiu — trebuie să fie publicat așa cum se află în arhive sau oriunde. Istoria universală este tribunalul universului, iar istoria patriei trebuie să fie

²⁴ *Observatorul*, II, 29 aug./10 sept. 1876, p. 276. În notă.

tribunalul înaintea căruia au să fie citați fiii patriei, fiecare după faptele lor. „Totmai acela este cel mai mare defect al istoriei acestor țări [remarcă Barițiu, referindu-se la Ungaria și Transilvania — n. ns.] că ea pînă acum este scrisă unilateral, cu defecte și lacune, în spirit de partidă, cînd ar trebui să corespundă întru toate adevărului”²⁵.

Cauza mea, scoate în evidență acuzatul, a devenit „poate fără voia noastră, o cestiune de principiu din cele mai importante și vitale. Stăm adică în fața întrebării: dacă mai este permis în patria noastră a scrie istoria adevărată și a publica documente istorice”. Din 1849 pînă în 1879, mai spune Barițiu, s-au publicat mii de documente, dar nici unui procuror și nici unei poliții nu i-a trecut prin minte să traducă pe cineva în fața tribunalului pentru acest lucru. Ele sînt de acum un bun apărînd istoriei.

Făcîndu-se atîta caz în jurul documentului publicat de G. Barițiu, autoritățile comiteau o mare greșală; persecutau un om ce a făcut un gest științific, moderat de altfel, subapreciînd capacitatea sa de a riposta. Or, chiar în cursul procesului, el are curajul să-și rostească apărarea combătînd acuzațiile ce i se aduceau dezvăluînd date și fapte pe care autoritățile ar fi avut tot interesul să le treacă sub tăcere. Și Barițiu nu cruță, nu iartă, nu-și cenzurează apărarea riscînd a fi întrerupt în orice moment și adus la ordine și tăcere. El relatează deschis că în 1851 guvernul austriac a ordonat autorităților administrative din Ungaria, Voivodina și Transilvania să conscrie atrocitățile comise de insurgenții unguri, cu indicarea numelor ucigașilor și a ucișilor, precum și a locurilor unde au avut loc acele cruzimi.

Luînd de pe masa cu lucrări de istorie un număr din *Wiener Zeitung* arată curții statistica tipărită care menționează 4834 de persoane ca minimă estimare, bărbați, femei și copii omoriți prin spînzurătoare, glonț, înjunghiere, partea cea mai mare fără nici o judecată, prin case, pe cîmp sau chiar în biserici.

Tot aici, se atestă, arată Barițiu în continuare, că fostul comisar al guvernului ungar, Beöthy Ödön în instrucțiunile sale din 1849 către tribunalele de sînge încălcînd „dreptul gîntilor” ordonă ca prizonierii de război să fie spînzurați sau împușcați fără nici o excepție și fără drept de apel. Arată plîngerea generalului Bem către Kossuth, (Sibiu, 6 iunie 1849) împotriva terorii „tribunalelor de sînge”. Prezintă documente publicate din arhiva secretă a lui Kossuth în care generalul Perczel se plînge de comisarii guvernului ungar care spînzură români și sîrbi neînarmați, amnistiați de el. Tot pe masa cu documente și cărți mai adusesese Barițiu (dar se pare că nu a făcut uz de el) raportul căpitanului Gabányi din Barabant (24 iunie 1849) adresat Comandamentului din Cluj, în care cere insistent să fie exterminat întregul popor român din Transilvania.

„În anul 1852 — rememorează acuzatul — listele de atrocități se mai întregiră tot pe cale oficială cu vreo mie de cazuri. Mai tîrziu însă istoriografii întregiră numărul victimelor căzute, nu în bătălii, ci pe la casele lor, pînă la 35 de mii”²⁶. Adăugînd totodată că tocmai în acel an 1879,

²⁵ *Ibidem*, II, nr. 69 din 29 aug./10 sept. 1879, p. 276.

²⁶ *Ibidem*, loc. cit.

apăruse o carte voluminoasă intitulată: *Istoria regimentului de dragoni Nr. 13 (Savoya)*, care cuprinde și evenimente din Transilvania anilor 1848—1849, descriindu-se cazuri de „cruzimi neauzite, împreunate cu tăiere de miini, cu scoaterea de ochi și tăierea limbei și alte mutilări barbare“. Cartea fiind scrisă la „ordin preainalt“, remarcă ironic Barițiu, nu crede ca vre-un procuror să aibă curajul a-l împrorocua pe autor.

Făcînd atîta tapaj în jurul unui simplu document, procurorul se afla în jenanta poziție de a asculta din partea acuzatului tot ce acesta, cu documentele în mînă, răscolea între cele mai neplăcute evenimente de cu 30 de ani în urmă, bucurîndu-se ulterior și de publicitatea cuvîntului de apărare devenit el însăși un veritabil act de acuzare.

Se pune în discuție, concluzionează Barițiu, principiul dacă „românilor și sașilor din această țară le va mai fi permis să scrie și ei istoria patriei și a națiunii lor?“ Și pune în gardă: „Să știe însă orișicine, că fără concursul activ al istoricilor români istoria completă autentică nu se poate scrie. Avem și noi documentele noastre, care fac parte întregitoare a istoriei. Acelea sunt scrise în limba noastră *românească*, prin urmare trebuie să se și publice în aceeași limbă.“

Se considera deci perfect îndreptățit a publica documente istorice; aceasta cu atît mai mult cu cît publicarea de documente fusese trecută în programa revistei *Transilvania*, programă aprobată de autorități și prevăzută explicit în „*Actele Asociațiunii*“ din anul 1861, motiv pentru care solicită cu demnitate juraților, achitarea.

El n-a falsificat documente, le-a publicat așa cum au fost. Fără români și documentele lor istoria Transilvaniei nu poate fi scrisă. Argumentarea sa se baza pe fapte atît de reale și obiective încît jurații sași, oameni de bun simț, nu aveau nici un motiv de a le respinge. Putem presupune chiar că ei ar fi votat achitarea și fără pledoaria distinsului și priceputului avocat Albert Arz de Straussenburg. Pentru a fi compleți însă, trebuie înregistrat și cuvîntul acestuia, deoarece el într-o alocațiune deosebit de convingătoare, elegantă și competentă duce și mai departe concluziile lui Barițiu dovedindu-și astfel calitățile profesionale atît de bine cunoscute la Sibiu și care i-au adus în epocă o bine stabilită notorietate²⁷. Ca bun cunoscător al legilor, Albert Arz își îndreaptă ascuțișul atacului asupra netemeinicii încadrării așa-zisului delict în paragrafele și în spiritul legilor existente la acea dată și nimicește mai întîi „forma“ în care a fost redactat actul de acuzare. Identifică punctul vulnerabil al acestuia: faptul că nu acuză pe autorii documentului. Aceasta e o dovadă, demonstrează Arz, că procurorul nu găsește nici un delict în document, ci în *publicarea* documentului. Este însă publicarea unui document de acum 30 de ani un delict?²⁸ Întrebarea era desigur, retorică. Reia apoi argumentele lui Barițiu dovedind că documentul l-a publicat pur și simplu în beneficiul științei, fără a face politica zilei, deci, probează avocatul, acuzatul a făcut apel la „libertatea științei“. Se adresează juraților căutînd să-i convingă că procurorul le cere să combată și să

²⁷ Liliana Popa, *Procese de presă la Sibiu în anii 1877—1879*, în *Studii de istorie a naționalităților conlocuitoare din România și a înfrățirii lor cu națiunea română. Naționalitatea germană*, vol. II, 1981, București, p. 148—156.

²⁸ *Observatorul*, II, nr. 70 din 1/13 sept, 1879, p. 279.

nege „dreptul științei și libertatea de a cerceta“, compromițând astfel definitiv poziția acuzării în ochii juriului, care deși format în majoritate din meseriași, prețuiam știința și progresul tot atât de mult ca și intelectualii.

Avocatul Albert Arz de Straussenburg împinge mai departe concluziile cu privire la poziția acuzării, compromițând-o și mai mult prin arta sa retorică. Ascultînd de procuror, deci condamnîndu-l pe Barițiu, se adresează el juraților, se vor comporta față de oamenii de știință ca și cum le-ar spune: „Stă în voia voastră ca să cutreierați arhivele vechi și noi, aveți libertatea de a stringe ca și albinele, mulțime de documente; va fi însă vai de voi dacă veți cuteza să publicați ceva din tezaurele aflate, pentru că s-ar putea întimpla ușor, ca în acel caz paragrafuli cei foarte elastici ai codicelui penal, să vă apuce capul în rețeaua (lațul) lor“, așa încît oamenii de știință vor putea replica: „Bine, dacă cetățenii din Sibiu pronunță anatema asupra științei; dacă ei vor să sugrume știința prin paragrafi codicelui penal, atunci noi tot nu vom înceta să adunăm documente și știință, vom și continua publicarea lor; dară adunate pe aici nu le vom publica în Transilvania, nici în Sibiu“ ci oriunde aiurea, pentru că oriunde în lumea civilizată asemenea acțiune este demnă de onoare, recunoștință și mulțumire. Face apoi o digresiune în ceea ce înseamnă istorie și document istoric arătînd că natura istorică a acestuia nu se schimbă întru nimic prin aceea „că el stă în legătură și cu timpul prezent, pentru că trecutul, prin urmare orice istorie, stă în raport cu prezentul, căci acesta este fiul trecutului“, idei ce pot să aparțină foarte bine lui Barițiu împreună cu care Arz și-a pregătit fără îndoială pledoaria. Agerimea de interpretare a lui Arz se dovedește și mai valoroasă atunci cînd observă că în cazul condamnării este pusă în pericol nu numai libertatea științei, ci și libertatea presei, și în acest caz, remarcă avocatul, a sosit timpul să se petiționeze la parlament cerîndu-i să înlăture cursa înșelătoare și periculoasă a așa-zisei libertăți de presă și să binevoiască a restaura cenzura căci „atunci omul învățat și neînvățat ar ști cel puțin ce este permis și ce este oprit“.

„Vina“ documentului publicat este doar aceea că descrie lucruri văzute și auzite, documentul trebuie însă scos de sub acuză deoarece în po-fida stilului său aspru, n-a incitat la răzbunare, ceea ce-l scoate de sub incidența paragrafului 302. Este adevărat că „deneagă numai încrederea către unguri“, dar lămurește el situația: „lipsa de încredere nu o traduce nimeni cu hostilitate“.

După o asemenea apărare logică și la obiect, prezentată într-un limbaj scăpărător, cum descriu contemporanii pledoariile lui Albert Arz, nu e de mirare că procurorul neputînd demonstra convingător nimic, pierde definitiv credibilitatea juriului. Cu toate acestea, susține cu obstinație punctul de vedere după care documentul publicat nu e „document“ deoarece originalul era scris cu chirilice și pentru că a fost găsit aruncat ca o hîrtie nefolositoare, în biblioteca liceului din Beiuș; așa încît, insinuează procurorul, publicarea sa va fi avut desigur un scop politic. În încheiere admite că în cazul în care textul ar fi fost însoțit de vreo „notă muștrătoare“ a redactorului față de autorii scrisorii, atunci el nu ar fi declanșat acest proces.

George Barițiu mai are dreptul la o serie de observații și profită de ocazie pentru a aminti că proces de intenție nu i se poate face deoarece legea prevede că nimeni nu poate fi tras la răspundere pentru idei și scopuri intime, care de altfel sînt cunoscute din activitatea sa publicistică de 41 de ani.

În final, avocatul mai aruncă în luptă cîteva constatări inteligente menite a combate ultimele acuzații ale procurorului. Astfel, argumentează că dacă G. Barițiu ar fi dorit realmente să „agiteze” cu acel document, l-ar fi publicat în vreun ziar politic și nu într-o foaie științifică, aceasta cu atît mai mult, cu cît el însuși era redactor al unei gazete politice, *Observatoriul*.

În ce privește celălalt reproș al procurorului, de ce n-a făcut o notă documentului, avocatul răspunde simplu dar convingător, că folosirea acestui procedeu în presă ar face imposibilă intentarea vreunui proces, deoarece fiecare redactor s-ar îngriji ca „publicațiunile periculoase să le apere cu cîte o notă”. Deci, dimpotrivă, din nescrierea vreunei note el concluzionează că acuzatul este nevinovat.

Încheindu-se procedura legală privind ascultarea celor două părți, acuzarea și apărarea, președintele pune juraților 3 întrebări: „1. Dacă este G. Barițiu acela care a publicat în *Transilvania* numărul 23 documentul incriminat; 2. dacă acea publicare cuprinde agitațiune contra națiunii maghiare, și dacă ea cade sub deciziunea §-lui 302 din cod. pen.; 3. dacă George Barițiu este culpabil”. După ce jurații se retrag în sala de consultare unde deliberează timp de vreo 20 de minute, apoi conform procedurii, președintele ales ad hoc de jurați, avocatul Fr. Frühlbeck declară pe acuzat nevinovat; tot completul de judecată se ridică în picioare și președintele prezidiului îl declară „achitat” pe G. Barițiu.

Entuziasmul a fost mare. Ca și la primul proces, lumea din sală aplaudă triumful adevărului, posibil de această dată datorită unirii eforturilor unui avocat strălucit și a unui acuzat ilustru.

În afară de presa sibiană de limbă germană și de *Observatoriul* procesul mai este publicat și de *Telegraful român* iar *Gazeta Transilvaniei*, relatează rezumatul în care remarcă plină de sarcasm: „O sentință condamnatoare avea sens numai dacă ar fi fost îndreptată în contra documentului însuși și dacă acesta ar fi fost ars solemn în foro publico. Atunci am fi văzut spectacolul cel mai curios din zilele noastre”²⁹.

În mod cert, cele două procese, din 30 aprilie 1879 și din 3 septembrie 1879 l-au zdruncinat serios pe aproape septuagenarul G. Barițiu și mai ales i-au cauzat neplăceri financiare, căci un proces nu era un lucru ieftin. Faptul e remarcat și de cîteva corespondenți de ai săi, ca profesorul C. Morariu, care scrie cu compasiune arătînd că Barițiu este „maltratată cu procese răpitoare de averea cîștigată prin sudorile crunte ale osteneților și muncii sale”³⁰. La fel, I. Țieranu, tîrît într-un proces de „înalță trădare” pentru recrutarea de ostași care să treacă în România

²⁹ *GazTrans*, XLII, nr. 68 din 26 aug./7 sept. 1879, p. 2.

³⁰ B.A.R., Ms. rom., 1008, f. 318—319. C. Morariu către G. Barițiu, Toporăuți [Bucovina] 22 sept. 1879.

la 1877³¹, îi scria și el: „Înțeleg și pricep multe[le] ocupațiuni de cari sunteți covârșit și — fetele ce ați avut în timpul din urmă cu procesele de presă, știu durere, din experiență persecuțiunile adversarilor noștri, — dar nu știu pînă cînd vor mai dura”³².

Deși achitarea a fost o victorie morală incontestabilă, totuși, consecințele neplăcute pe plan material loveau adînc în cel ce fusese judecat. Redactorii și editorii traduși în fața justiției și absolviți, potrivit legilor existente în Transilvania, rămîneau totuși pedepsiți prin cheltuielile de călătorie, onorariile date avocaților, prin pierderea de timp și cum spusese însuși Barițiu și prin „tortura sufletească de mai multe luni, uneori de cîte un an întreg, pentru care toate, cel *achitat* aici în Transilvania nu poate cere desdăunare de la nimeni”³³.

Fără îndoială, cele mai călduroase felicitări le primește de la vecihiul său corespondent, Șandor Nicolau din Oarda³⁴. Deși ecoul procesului nu a fost atît de amplu ca al celui dintîi, prin problemele de principiu ridicate, a fost totuși un proces interesant.

Drept urmare, G. Barițiu considerînd că prin achitarea sa i-a fost recunoscut și dreptul de a publica documente din timpul revoluției de la 1848—49, reia firul publicării lor, de data aceasta în *Observatoriul* sub titlul: „*Documente și alte acte istorice din și despre anii 1848—49*”, în mai multe numere³⁵. O face incitat de procesul de presă, însă și pentru faptul că după sistarea apariției revistei *Transilvania*, i-au rămas realmente multe astfel de documente în sertarul redacției; intenția de a continua publicarea lor și-o anunțase de fapt încă de pe atunci, din 1878³⁶.

Un alt motiv pentru care reia publicarea documentelor era și acela de a răspunde prin conținutul lor la atacurile, insultele și calomniile ziarului *Kelet* din Cluj, care nega realitatea atrocităților din timpul revoluției, și că cineva „ar fi persecutat vreodată și ar fi intentat [intenționat—?] perire totală nu numai fruntașilor națiunei, ci și întregului popor românesc”.

Publică în *Observatoriul* chiar documente pe care le înfățișase la procesul din 3 septembrie, pentru ca, arată Barițiu „să cunoască și publicul din afară, din care parte a fost și mai este atacul, agresiunea, și în care apărarea, dreptul și datorința de apărare”³⁷. De data această le publică și în chirilică și în limbi străine, fără traducere.

Publicarea materialelor demascatoare, susține Barițiu, mai era necesară și pentru faptul că „emigranții negaseră acele tiranii cumplite și din contră, ei umpluseră ziarele din Franța, Belgia, Anglia, cu fabule despre atrocități austriace și românești!!”.

Cu toată această îndrăzneală cu care sfida cercurile dominante, în momentul reapariției *Transilvaniei* în 1881, tot în calitate de redactor,

³¹ G. Neamțu, *Procesele politice din Transilvania în timpul războiului de independență (1877—1878)*, în *AIIA*, XX, 1977, p. 51—69.

³² B.A.R., Ms. rom. 1008, f. 304—305. I. E. Țieranu către G. Barițiu, Ora-
vița, 11/23 sept. 1879.

³³ *Observatoriul*, I, nr. 18 din 1/13 martie 1878, p. 4.

³⁴ B.A.R., Ms. rom. 1008, f. 302.

³⁵ *Observatoriul*, II, nr. 71, 72, 73 și 74 din 1879.

³⁶ *Transilvania*, XI, nr. 24 din 15 dec. 1878, p. 288.

³⁷ *Observatoriul*, II, nr. 71 din 5/17 sept. 1879, p. 283

G. Barițiu, deși mai deținea numeroase documente, renunță totuși pentru un timp să le publice după cum reiese din cele mărturisite lui Émile Picot: „în acel curs [al anului 1881 — n. ns.] mai nu sunt documente istorice, căci din cauza celor din nr. 23—24, 1878, îmi făcuseră un proces de presă alături cu capul, dară am fost achitat cu voturi unanime”³⁸.

Deci parțial și pentru un timp, procesul și-a atins totuși scopul. Nu au mai fost publicate documente timp de un an (1881). Așadar, se realizase în parte, profeția lui V. Ladislau Pop făcută în 1871 într-o scrisoare către Barițiu în care-și dădea adeziunea la linia și direcția pe care cel din urmă a imprimat-o revistei *Transilvania* transformînd-o într-un magazin de documente istorice în pofida unor critici și a unor dezaprobări din sinul Asociațiunii, stăruind ca și pe mai departe să procedeze în același fel, deoarece „mă tem — spunea V. Ladislau Pop — că va veni timpul cînd nici aceasta nu ne va fi iertat, cum nu ne era iertat a purta arme și a îmbrăca vestminte de giulgiu și de postav”. Și îndemnul său răsuna aproape disperat: „lucrați pentru Dumnezeu cei cărora vă dă mina în direcțiunea aceasta, pînă mai aveți timp”³⁹.

Deși în 1881 revista *Transilvania* simte cel mai puternic acest recul, va relua totuși în cele din urmă publicarea de documente istorice, nu însă din acelea care ar mai fi suscitat iritarea excesivă a regimului dualist, deși G. Barițiu va mai trece și peste un alt proces politic de presă în 1884 pentru un articol ce „preamărea” pe Horea, Cloșca și Crișan, eroii de la 1784. Tot atunci, renunțînd la prudență, publică numeroase documente despre dramaticele evenimente, cu nimic mai puțin „dure” decît cele privind revoluția de la 1848—1849.

Al treilea proces al lui George Barițiu va fi de o amploare mai mare decît cele două anterioare deoarece va avea loc într-un context politic mult mai complex și mai complicat, iar achitarea sa va atrage măsuri represive simțitor înăsprite asupra întregii prese românești din Transilvania.

GELU NEAMȚU

DER POLITISCHE PRESSEPROZEß VOM 3. SEPTEMBER 1879, DEN MAN
GEGEN GEORGE BARIȚIU WEGEN DER VERÖFFENTLICHUNG EINES
HISTORISCHEN DOKUMENTS IN DER ZEITSCHRIFT
„TRANSILVANIA“ EINLEITETE

(Zusammenfassung)

Der gegen George Barițiu eingeleitete politische Presseprozeß vom 3. September 1879 hatte als Vorwand die Veröffentlichung einer geschichtlichen Urkunde, welche die gegen die Rumänen verübten Grausamkeiten während der Revolution von 1848—49 aus Siebenbürgen belegt.

Die Regierung aus Budapest wünschte eine Verurteilung mit Gefängnisstrafe für G. Barițiu zu erzielen, um die rumänische nationale Bewegung zu schwächen.

³⁸ G. Barițiu către Émile Picot, Sibiu, 30 dec. 1882, în *George Bariț și contemporanii săi*, VII, București, 1985, p. 356.

³⁹ B.A.R., Ms. rom. 1013, f. 63. V. Ladislau Pop către G. Barițiu, 9 și 10/12, 1871.

Das Verfahren des Staatsanwaltes scheitert und der Prozeß verwandelt sich aus einem persönlichen Prozeß in einen Prozeß der Grundsätze. Es muß ein Urteil darüber gefällt werden, ob eine geschichtliche Urkunde hinsichtlich der Revolution von 1848—49 in Siebenbürgen noch veröffentlicht werden kann oder nicht.

Die Verteidigungsrede von G. Barițiu und das Plädoyer des Advokaten Albert Arz von Straußenburg werden ihrerseits ein Anklageakt an die Adresse des dualistischen Regimes. G. Barițiu und A. Arz verwandelten diesen Prozeß in einen Kampf für die Freiheit der Presse, der Wissenschaft und der Forschung, während die Hermannstädter Geschworenen, lauter Sachsen, ihnen zur Seite standen.

Eine Zeit lang wird G. Barițiu es dennoch unterlassen, Urkunden zu veröffentlichen, die die Behörden reizen konnten. Trotzdem wird im Jahre 1884 ein neuer Presseprozeß gegen ihn angestrengt.